

Militarització

Agenda internacional

L'escena de seguretat durant l'any 2005 ha continuat dominada per la dinàmica dels països occidentals, i el seu esforç de restablir les relacions Euro-Atlàntiques. A això ha contribuït la necessitat de buscar respostes als reptes plantejats per l'asimetria dels actuals conflictes armats, que continuen dominant l'agenda internacional. Iraq, Afganistan o Txetxènia demostren les limitacions de les forces armades convencionals en escenaris complexos, per el que es requereix alguna cosa més que la força de foc tradicional.

És per això que es dona una sensació creixent de què cal una acció global per tal d'enfrontar i gestionar els nous desafiaments. Els països occidentals s'han tornat més receptius a la idea de què s'han d'implicar molt més en la resolució dels conflictes i de la manca de seguretat d'altres regions del planeta. Cada vegada més, s'accepta la idea que els conflictes interns tenen una major implicació mundial, ja que tant la inseguretat econòmica, com ambiental, el crim organitzat i el terrorisme són fenòmens de dimensions transnacionals.

L'àmbit militar ve patint una important transformació en els darrers anys. Si bé en alguns aspectes està costant molt que aquest nou pas es pugui donar, sí que en d'altres s'està experimentant una important transformació. El fet que aquests nous escenaris armats requereixin un nou tipus de resposta armada està generant la recerca de noves tecnologies i productes militars, el que permet a la vegada una reducció dràstica de la quantitat d'efectius humans desplegats. Mostra d'això és la política dels Estats Units que ha anunciat el tancament de 33 bases dintre de l'interior del país amb l'objectiu de reorganitzar un plantejament estratègic que derivava de la Guerra Freda.

Cicle armamentístic: la necessitat d'eficàcia en una era de transició militar

Tot i això, el patró de finançament de la seguretat continua impregnat per una perspectiva tradicional on predomina la visió de la seguretat com quelcom exclusivament militar. A nivell pressupostari, la despesa militar no està acompanyada d'elements que garanteixin una veritable construcció de pau i de seguretat.

Segons les darreres dades disponibles, la despesa militar mundial va arribar a l'any 2004 a 1.035.000 milions de dòlars. Aquesta xifra suposa un increment del 6% durant el període 2002-2004, coincidint amb l'auge de la denominada lluita antiterrorista a escala mundial. Cal a dir que es tracta d'un volum de recursos molt similar al del període 1987-1988, el de màxim creixement de la despesa militar durant l'època de la Guerra Freda. Globalment, equival a 162 dòlars per càpita i el 2'6% del PIB mundial, tot i que hi ha una gran variació entre països i regions. Per altra banda, el PNUD va advertir en el seu darrer informe sobre Desenvolupament Humà que s'inverteix deu vegades més en despesa militar en ajuda en cooperació, senyalant que aquestes proporcions no tenen sentit si es té en compte que els propis governs cada vegada relacionen més els vincles entre les amenaces a la seguretat i la pobresa mundial.

Els Estats Units concentren el 47% d'aquesta despesa. Només les partides extraordinàries per l'anomenada "guerra global contra el terrorisme", principalment a Iraq i Afganistan és superior a la despesa de tots els països d'Àfrica, Amèrica Llatina i Àsia (exceptuant Japó) junts. Aquest creixement continuat de les despeses militars per part dels Estats Units està generant un dèficit fiscal històric, el que planteja el debat sobre la seva sostenibilitat.

Respecte a la producció d'armes, cal destacar l'increment del 25% del volum de vendes de les 100 primeres empreses armamentístiques del món (sent un 38% d'aquestes dels Estats Units). Aquest fet demostra el procés de concentració del sector de defensa a escala mundial. La indústria militar s'està adaptant a la demanda de transformació de les forces armades per les noves necessitats de seguretat, la privatització dels servis i l'increment de la importància de la seguretat interna.

A Europa, l'èmfasi es dóna en la consolidació intraeuropea i en la construcció d'un bloc capaç de combatre comercialment amb les indústries dels Estats Units. En aquest sentit, per tal de garantir la supervivència de les empreses del sector, s'ha adoptat un Codi de Conducta voluntari per tal d'agilitzar i liberalitzar l'aprovisionament mutu d'equips de defensa, un mercat que anualment genera uns ingressos de 30.000 milions d'euros. Aquest Codi suposa la primera mesura adoptada per l'Agència Europea de la Defensa (AED) i estableix que totes les demandes d'equips militars dels Estats membre de la UE superiors a un milió d'euros hauran de ser públiques a través de l'AED (fins ara es designaven directament a les empreses nacionals). Tot i això, els intents de constituir una gran empresa naval europea (d'igual manera que es compta amb EADS en el sector aeroespacial) no van aconseguir gaires progressos degut a les reticències nacionals.

Un altre debat que ha perdurat en el sí de la Unió Europea durant aquest any és l'aixecament de l'embargament d'armes a la Xina. Aquest embargament data de l'any 1989 (va ser imposat després dels aconteixements de la Plaça de Tiananmen) pel que el govern xinès està al·legant l'antiguitat de la sanció i condicionant les relacions comercials amb la UE amb el seu aixecament. Molts països europeus, encapçalats per França, veuen necessari posar fi a aquesta sanció, mentre que d'altres governs no hi són favorables. Les raons per mantenir les sancions sobre Xina són o bé per considerar que la situació de respecte dels drets humans en aquest país continuen sent preocupants, o bé per no empitjorar les relacions amb Estats Units, qui veu amb preocupació el possible aixecament de l'embargament degut a la cursa militar que Xina està protagonitzant en els darrers anys.

Respecte als nous productes desenvolupats en el terreny militar, l'agenda de prioritats ve marcada per les necessitats que els nous escenaris bèl·lics, sobretot arran de la invasió d'Iraq. Una de les prioritats del Pentàgon és l'equipament personal dels soldats, pel que s'està investigant en nous equips intel·ligents que permetin que cada soldat tingui un equip de ràdio i transmissió personal, així com sistemes de navegació i localització, sensors que travessen parets i sistemes contra tiradors francs. Sobre aquest darrer aspecte, i segons un informe del Congrés dels Estats Units, un dels programes més novedosos en matèria de recerca militar és el desenvolupament d'un casc intel·ligent capaç d'indicar al combatent la posició dels enemics en escenaris urbans.

En tot cas, les noves tecnologies militars es basen en la necessitat del domini de l'aire, l'espai i el ciberespai utilitzant la superioritat tecnològica per tal de minimitzar els possibles danys del propi bàndol. Alguns dels nous productes inclouen els nous avions de guerra F/A-22 i el *Joint Strike Fighter* (JSF), vehicles de combat aeris no tripulats (UCAV's, per les seves sigles en anglès), armament d'energia dirigida (com els làsers aeris), municions guiades i d'alta precisió o sistemes avançats de comandament, control, comunicacions, computació i intel·ligència (denominats C4I). Pel control espacial, s'estan dissenyant nous sistemes de radars espacials i de làsers llançats des de l'espai extraterrestre, així com una nova generació de míssils. En l'àmbit del control pel ciberespai, els esforços inclouen xarxes d'atac i defensa contra sistemes informàtics, així com xarxes de transmissió segura. Això és en part degut a la necessitat d'una major autonomia i independència per les dificultats i resistències que països com els Estats Units estan trobant alhora de conformar aliances fortes amb altres governs, ja que amb aquest tipus d'armament no cal l'establiment ni el suport d'altres països que cedeixin efectius o espai aeri.

En matèria de comerç d'armes, Rússia continua consolidant-se com a principal potència exportadora mundial, desbancant des de fa quatre anys a Estats Units. Les raons d'aquest fet es poden trobar en que els Estats Units està més concentrat en el seu mercat interior (degut als fronts oberts a Afganistan i Iraq). A més, Rússia està exportant molts dels seus productes obsolets derivats del Pacte de Varsòvia, per el que probablement abandoni aquesta primera posició un cop s'acabin les reserves de l'estoc de productes excendentaris. Entre els principals clients russos destaquen Índia i Xina, que són a la vegada, els principals importadors d'armes mundials.

Control d'armament i no-proliferaió

L'any ha estat marcat per la manca de resultats de la Conferència de Revisió del Tractat de No Proliferaió Nuclear (TNP), celebrada en el mes de maig a les Nacions Unides. Si bé aquesta cimera havia de tractar l'enfortiment d'aquest tractat per tal de reduir les amenaces nuclears a través de progressos en matèria de desarmament nuclear i una major cooperació internacional, les sessions es van centrar en un enfrontament entre els Estats que poden ser considerats com una amenaça nuclear: ja sigui RPD Corea i Iran, com Estats Units i Israel.

Respecte a l'activitat de la AIEA, el reelegit Director i Premi Nobel de la Pau 2005, Mohammed El Baradei, va lamentar la paràlisis que ha patit la seva proposta de crear a l'Orient Mitjà una zona lliure d'armes de destrucció massiva. Aquesta proposta, que a priori hauria d'haver vist la llum durant aquest any, ha patit un retràs *sine die* davant la tensió que ha generat les presumptes acusacions a Iran d'estar desenvolupant un programa d'armes nuclears, tot i que aquestes acusacions no han pogut ser demostrades.

Cap a finals d'any, els Estats Units van admetre oficialment la utilització de fòsfor blanc (una variant del napalm) durant el setge a Faluya al novembre de 2004. Si bé aquest tipus d'armament està prohibit internacionalment perquè està considerat com armament de destrucció massiva (no té la capacitat de discriminar entre objectius civils i militars, i genera un dany innecessari i cruel sobre les víctimes), els Estats Units van declarar que es tracta d'un arma incendiària i no química.

Control d'armament convencional

Cal destacar l'entrada en vigor del primer instrument internacional, legalment vinculant, de control de les armes de foc: el Protocol d'Armes de Foc de les Nacions Unides és un instrument suplementari a la Convenció de la ONU de lluita contra el Crim Transnacional Organitzat (aprovat a l'any 2000). Aquest nou tractat permet el control internacional de les transferències d'armes petites i lleugeres a través del control de la producció, l'exportació, la importació i qualsevol altre tipus de transferències (com les donacions, les vendes d'excedents o de productes de segona mà, etc.). També exigeix el marcatge de totes les armes i fomenta la regulació de les activitats dels intermediaris, tot i que no estableix criteris per les transferències entre Estats. L'adopció d'aquest instrument suposa un precedent positiu de cara a l'aprovació del Tractat Internacional sobre Comerç d'Armes, promogut per organitzacions de la societat civil com Amnistia Internacional, Oxfam i IANSA (Xarxa Internacional d'Acció en Contra de les Armes Lleugeres, una coalició d'unes 500 ONG d'uns 100 països diferents), i que s'ha de debatre en els mesos de juny/juliol de 2006. Aquest Tractat, amb caràcter vinculant, establirà criteris de respecte dels drets humans i del Dret Internacional Humanitari per l'exportació d'armament. A desembre de 2005, uns 45 governs donen suport a aquesta iniciativa.

Un altre fet important és l'adopció per part dels Estats d'Amèrica Central d'un Codi de Conducta en matèria de transferències d'armes, que a part d'establir criteris de respecte dels drets humans i del Dret Internacional Humanitari per la importació i exportació d'armes. També estableix una sèrie de mesures de construcció de la confiança i d'intercanvi d'informació i un programa de limitació i control d'armes amb l'objectiu d'arribar a un balanç de forces a la regió que serveixi de foment de l'estabilitat, la confiança mútua i la transparència.

També cal destacar l'increment dels nivells de transparència pública en matèria de comerç d'armes, principalment a la UE, on els governs van millorar substancialment els seus informes sobre transferències d'armes i els nous Estats membre estan obligats a presentar informes anuals. Internacionalment, també s'ha establert que les vendes de sistemes de defensa aèria portàtil i d'artilleria lleugera siguin notificades al Registre d'Armes Convencionals de la ONU.

Respecte a les mines antipersona, la Campanya Internacional per l'Eradicació de les Mines Antipersona destaca el descens de la xifra de morts a causa d'aquest tipus d'armament (tot i que continuen comptabilitzant-se entre 15.000 i 20.000 víctimes mortals anuals) i l'increment fins als 400 milions de dòlars per accions de desminatge, el que ha permès netejar 135 km². entre els aspectes negatius cal ressaltar el fet que encara restin 200.000 km² per desminar,

així com la denúncia de l'ONG *Human Rights Watch* que adverteix que els Estats Units han reiniciat la producció de mines sota un denominat sistema de munició intel·ligent.

Daniel Luz
Responsable del Programa de Desarmament y
Seguretat Humana de l'Escola de Cultura de Pau